

Vad angår oss Rysslands affärer?

Ryssland och Sovjetunionen i svensk statsvetenskaplig forskning

---

Bo Petersson

En smula självvironiskt brukar jag jämföra rysslandsforskning med Hotel California, det vill säga att principen gäller att man kan checka ut från hotellet när man vill men man kan aldrig lämna stället. Själv trodde jag att jag checkade ut för ungefär tio år sedan efter ett långt ömsesidigt slitage, men lämnade jag verkligen? Även om jag i flera år i min aktiva forskning ägnade mig åt helt andra ting, tror jag åtminstone inte att jag i andras ögon någonsin lyckades ta mig från domänen. Rysslandsforskningen hade blivit en tillskriven identitet på gott och ont. Det var väl när jag insett det efter en fem-sex år i självvald exil från rysslandsforskningen som jag accepterade det till synes oundvikliga och valde att mer och mer träda in på hemmabanan igen. Det är med detta hemvändarperspektiv som jag gör nedanstående reflektioner. Jag kommer i det följande dels att teckna en bakgrund vad beträffar forskning om Ryssland och Sovjetunionen i svensk statsvetenskap, dels argumentera för varför sådan forskning fortfarande behövs och då även skissera ett antal områden som tillsammans, enligt mitt personliga sätt att se på saken, sammantaget pekar fram emot en angelägen forskningsagenda.

Sveriges geografiska läge till trots har rysslandsforskningen egentligen aldrig varit något högt prioriterat forskningsområde inom svensk statsvetenskap. Låt oss som indikator ta antalet framlagda doktorsavhandlingar med inriktning på Ryssland sedan Sovjetunionens fall år 1991 (Johansson 2010). Flera lärosäten har frambringat en statsvetenskaplig avhandling med rysslandsfokus under den perioden. Det gäller för Luleå (Mats-Olov Olsson, 2008), Lund (Erika Svedberg, 2000), Umeå (Bo Svensson, 1998), Uppsala (Johan Matz, 2001) och Örebro (Linda Åström, 2007). Ligan leds klart av Stockholm, som under 20-årsperioden sett tre doktorsavhandlingar med rysslandsinriktning framläggas (Charlotte Wagnsson, 2000; Susanna Rabow-Edling, 2001; och Johnny Rodin, 2006). Den senare examinerades formellt vid Stockholms

universitet med hade, liksom för övrigt Åström, utbildats vid forskarskolan BEEGS vid Södertörn. Till uppräknigen av under perioden disputerade svenska statsvetare med rysslandsinriktning kan man också foga Carolina Vendil Pallin som disputerade vid London School of Economics år 2002, men därefter återgått till den tillämpade svenska säkerhetspolitiska forskningsmiljön. Ingen statsvetenskaplig avhandling med rysslandsfokus har framlagts under åren 1991–2010 i Göteborg, Linköping, Växjö eller Karlstad (Johansson 2010).

I fall man beaktar generationerna dessförinnan blir bilden likartad: endast ett fåtal statsvetare lockades att skriva avhandlingar som fokuserade på Sovjetunionen. Ifall man sålunda tidsmässigt vidgar uppräknigen till att omfatta även perioden från andra världskrigets slut och fram till Sovjetunionens fall (Johansson 2010) kan vi identifiera en lista bestående av Christer Jönsson (1975), Jiri Polak (1986), Ulf Westerlund (1987) och Bo Petersson (1990) från Lund; Bruno Kalnins (1956), Jurij Borys (1960), Daniel Tarschys (1972) och Bertil Nygren (1984) från Stockholm, Lars-Erik Lundin (1980), Lena Jonson (1985), Mikael Sandberg (1989) och Stefan Szücs (1998) från Göteborg och Jan-Åke Dellenbrant (1972), Maurice Georgi (1978) och Lars Ohlsson (1979) från Uppsala. Man noterar här ett visst inslag av exilförfattare, framför allt under den tidiga perioden. I övrigt tonar det fram en bild av ett antal forskare där de allra flesta gjort utmärkta och uppmärksammade insatser inom fältet, men där forskarna inte har samlats till eller utgjort någon sammanhållen miljö. Studieområdet har karakteriserats av geografisk splittring, och forskningsinriktningarna har varit styrda av de enskilda forskarnas intressen och engagemang. I det svenska fallet har det således inte funnits och finns inte heller idag någon motsvarighet till det produktiva och internationellt högt ansedda Alexanderinstitutet i Helsingfors som utgör en samlingsplats för den finländska akademiska forskningen om Ryssland.

Såvitt jag förstår var tanken bakom det faktum att en skärv av 2009 års strategiska forskningsmedel satsades på samhällsvetenskapligt inriktad Rysslandsforskning att säkra återväxten inom forskningen på detta för Sverige så uppenbart säkerhetspolitiskt relevanta område. Förhoppningsvis kan Uppsala Centre for Russian Studies spela denna roll, även i fråga om statsvetenskapligt inriktad forskning. Lyckas UCRS härmed vore det förstås välkommet; sedan Daniel Tarschys lämnade professuren i (som den dåvarande benämningen var) öststatsforskning i mitten av 1980-talet var statsvetenskapen inte särskilt starkt representerad vid centrets

institutionella föregångare, Institutionen för euroasiatiska studier. Detta var det sista i raden av namn som institutionen hade efter flera omdöpningsar i kölvattnet av den turbulenta politiska utvecklingen i samband med det kalla krigets slut. Med Li Bennich Björkman i ledningsfunktion vid UCRS finns nu goda förutsättningar för ett starkare statsvetenskapligt genomslag i rysslandsforskningen.

Hur som helst är det på tiden med en generationsväxling inom svensk rysslandsforskning. Alltför länge har den svenska rysslandsforskningen dominerats av gamla sovjetforskare av den typ jag själv representerar. Södertörns högskola och dess Baltic and East European Graduate Studies Program har för sin del varit en utmärkt plantskola för yngre forskare, och såväl Åström som Rodin har som sagt sprungit ur denna mylla. Att märka är dock att dessa båda varit de enda statsvetardoktoranderna med klar rysslandsinriktning att disputerat med en bakgrund i BEEGS. Även om jag skulle se det som välkommet att UCRS utvecklades till ett starkt centrum för svensk samhällsvetenskaplig rysslandsforskning, så tror jag inte och har heller aldrig trott att en ensidig dirigering till en central miljö löser alla problem. Om UCRS utvecklas till en stark forskningsmiljö med Alexanderinstitutet som förebild är det utmärkt, men jag tvivlar på att detta i sig säkrar återväxten inom svensk statsvetenskaplig rysslandsforskning. Som min uppräknings ovan visade har den svenska rysslandsforskningen av tradition varit decentraliserad och styrd av enskilda forskares intressen, och även om fastare noder etableras tror jag att den bör få fortsätta att vara det. Såväl Lund som Göteborg, Stockholm och Umeå (för att nu nämna några) har goda traditioner att försvara inom rysslandsforskningen, och det vore skada om dessa miljöer försvann från kartan över var svensk statsvetenskaplig rysslandsforskning bedrivs. Som ett sätt att stimulera återväxten inom rysslandsforskningen skulle jag därför istället gärna se att etablerade forskningsfinansiärer i samarbete som en parallell åtgärd utlyste ett antal doktorandstöd för rysslandsforskning med placering vid de institutioner där framgångsrika sökande önskade bedriva sin forskning i samarbete med etablerade handledare. Sedan skulle t.ex. post doc-program med fördel kunna organiseras med mera sammanhållen lokalisering.

Vad beror det då på att så få avhandlingar och egentligen även en tämligen ringa volym svensk statsvetenskaplig forskning i allmänhet producerats om Ryssland? Här kan man urskilja ett antal förklaringar. I likhet med Stephen Hanson och Blair A. Ruble (2007) vill jag för det första

gärna peka på det oförtjänt dåliga rykte som area studies under många år haft inom samhällsvetenskaplig forskning. Jag tycker mig dock se en viss förändringstendens här, i takt med en tilltagande medvetenhet om att area studies inte måste vara en uppräknings av encyklopediska fakta utan mycket väl kan vara såväl teoretiskt som metodologiskt välförankrat och stringent. Det är dags att lyfta bort stigmat från områdesforskningen; ryktet är oförtjänt och lika väl som det finns både god och mindre god statsvetenskaplig forskning i allmänhet, så finns det förstås även god och mindre god områdesforskning, inte minst utifrån allmän-teoretiska utgångspunkter.

Sedan går det givetvis för det andra inte att komma ifrån att tröskeln för många unga doktorander ansetts som hög när det gällt att ge sig in på rysslandsforskning. För forskare av min generation gällde det att tillägna sig kunskaper i ryska språket om man seriöst ville ge sig i kast med domänen. Tillika var dåtidens Sovjetunionen ett stängt samhälle med allt vad därtill hörde i fråga om strapatser, allmänna hardships och svårtillgängligt källmaterial. En sådan Extremsituation råder ju inte idag, och även om språkbarriären i viss mån finns kvar, har den blivit väsentligt mindre påtaglig i globaliseringens Ryssland. Kunskaper i engelska är alltmera utbredda i Ryssland, alltmera material finns tillgängligt på detta språk, och även om det fortfarande är nödvändigt att genomgå en omständlig byråkratisk process för att få inresevisum till Ryssland, är det faktiskt möjligt att lokalisera mycket av det material man behöver via nätet. Därmed inte sagt att det är tillrådligt att ge sig rysslandsforskningen i våld utan att någonsin besöka landet; en trovärdig expertis på ett land eller region förutsätter att man under längre tid vistats i området (jfr Ware 2008), men man är inte längre helt utlämnad till enskilda byråkraters godtycke för att lokalisera källmaterial eller få access till materialsamlingar.

Men kanske är detta att det blivit lättare att få tillgång och access paradoxalt nog, för det tredje, en faktor som kan förklara att relativt få studenter idag söker sig till Rysslandsfältet. Det upplevs kanske helt enkelt inte som tillräckligt spännande längre. När jag på min tid gav mig in på området var det nog till stor del det uppfattat motspänstiga och exotiska som lockade mig. Om dagens studenter på grund- och forskarnivå på motsvarande sätt söker sig till områden med tuggmotstånd, kanske valet snarare faller på Kina eller på den arabisktalande världen.

Rysslandsforskningen har dessutom för det fjärde alltsedan det kalla krigets slut fått bära en kollektiv skuld till varför inte sovjetologin kunde

förutse Sovjetunionens fall. Detta är en smula orättvist, även om förvisso väldigt få statsvetare världen över delade Andrej Amalriks (1970) framsyn. Vi har här att göra med samhällsvetenskapens eviga dilemma att det ganska väl låter sig göra att analysera nutidens politiska inriktningar och att i efterhand förklara varför det blev som det blev, men att det däremot är erkänt besvärligt att bygga scenarier och prognosticera framtida utfall. Här måste kraven vara rimliga. Hur många av dagens experter på motsättningar mellan islam och västvärlden kunde exempelvis förutsäga den 11 september 2001? Inte många, skulle jag vilja hävda, och ändå har inte mellanösternforskning och islamologi drabbats av någon efterhängsen debatt om att dess företrädare borde ha kunnat förutse vad som komma skulle.

KVARSTÅENDE BEHOV OCH ÖNSKAD FORSKNINGSSAGENDA

I sin utvärdering av rysslandsstudiernas ställning inom den amerikanska akademien pekade Hanson & Ruble (2007) på varför det var angeläget att vidmakthålla en god akademisk forskning om Ryssland, trots att landet för länge sedan förlorat sin status som supermakt. De identifierade därvid faktorer såsom Rysslands fortsatt massiva kärnvapeninnehav, dess ställning som energileverantör ("energisupermakt" om man så vill); dess geopolitiska nyckelposition och dess betydelse för kriget mot terrorismen. Vidare nämnde de Rysslands vikt på det kulturella och vetenskapliga området samt de hot som antas utgå från Ryssland på områden som narkotika, trafficking och sjukdomar såsom HIV/aids. Delvis omfattar uppräknningen faktorer som är i hög grad väsentliga även i ett svenskt perspektiv, men delvis utgör den också en lista präglad av perspektiv typiska för säkerhetsetablissemangen i Washington DC. Från svensk statsvetenskaplig utgångspunkt ter det sig naturligt att betona några ytterligare aspekter. Framför allt skulle jag peka på Rysslands så här långt nedslående politiska utveckling i auktoritär riktning och dess utrikesrelationer med närområdet.

Varför angår oss då Rysslands affärer? Det grundläggande skälet är egentligen uppenbart; Sverige är och förblir ett litet land, låt vara att det i kraft av EU-medlemskapet inte längre är lika formellt ensamt som under kalla kriget, och Ryssland är alltså en jättestat med globala stormaktsambitioner. Att det är av särskilt stor vikt för Sverige att följa den politiska utvecklingen hos stormaktsgrannen låter sig därför lätt förstås.

Även om den tid sedan länge tycks vara förbi då Sverige upplevde ett direkt militärt hot från Ryssland, påverkas Sverige tydligt av vad som händer hos stormaktsgrannen. Läget i den sekelgamla ryska debatten om huruvida Ryssland primärt ska söka ekonomiskt och politiskt samarbete i Väst, liera sig med partners i Öst eller staka ut sin egen väg (jfr Rabow-Edling 2001) är av direkt relevans för Sverige. Huruvida Ryssland i sin politik gentemot de forna sovjetrepublikerna i det s.k. nära utlandet aktivt försöker utvidga sitt inflytande eller rentav söker konfrontation avsetter även spår i det utrikespolitiska agerandet i övrigt. För den händelse att demokratiska processer skulle vinna insteg och konsolideras i landet är detta från ett svenskt grannlandsperspektiv naturligtvis att föredra framför en utveckling i mera auktoritär riktning.

Därtill finns alltså behovet att analysera varför inte 1990-talets högt uppdrivna förhoppningar om en stadigvarande utveckling i demokratisk riktning realiserades (Flikke 2006). Varför fick aldrig 1990-talets bräckliga demokrati en chans att konsolidera sig? Vad hände egentligen med det demokratiseringens momentum som i början av decenniet representerades av Demokratiska Ryssland, och som lockade hundratusentals människor till massmöten i en social rörelse som räknade bl.a. Andrej Sacharov till sina förgrundsgestalter? Varför gick Ryssland på tvärs med utvecklingen i Central- och Östeuropa? Varför fick demokratisträvandena inte fäste i Ryssland trots 1990-talets eufori? Varför skällde inte den berömda hunden? Det är en angelägen forskningsagenda att fånga, analysera och förstå den nedslående politiska utvecklingen i Ryssland sedan 1990-talets slut, oavsett om man benämner dagens politiska system i Ryssland auktoritärt, dedemokratiserat, prometokratiskt, pseudodemokratiskt, elektoralt auktoritärt eller någonting annat (Widmalm & Oskarsson 2010; Jackson 2010). De höga popularitetssiffrorna för förre presidenten och nuvarande premiärministern Vladimir Putin och den hårda och tämligen auktoritära politiska linje som han förknippas med stämmer till eftertanke. Det är av stor betydelse att analysera de legitimitetsgrunder som underbygger denna popularitet. Finns det några utsikter till en utveckling i demokratisk riktning i närtid i Ryssland? Och vad innebär det för omvärlden, inte minst de övriga forna sovjetrepublikerna, att anti-demokratiska normer utsänds från ett Ryssland som svartsjukt värnar sin s.k. suveräna demokrati (Jackson 2010)?

Här måste man enligt min mening även göra ett tydligt normativt ställningstagande. Svensk rysslandsforskning får aldrig fördölja det

faktum att de-demokratiseringen i Ryssland har blivit ett reellt problem med överträdelser mot mänskliga rättigheter, sviktande rättsstatlighet och inskränkt politiskt svängrum för såväl oppositionell verksamhet som massmedial rapportering. De oppositionella partierna i Ryssland är i dagens läge enbart garnityr. De liberala partierna Jabloko och SPS är sedan valen 2003 inte representerade i det ryska parlamentet (duman), och leds av gestalter, som likt Jabloko-ledaren Grigorij Javlinskij sedan länge har sin politiska framtid bakom sig. Det ryska maktpartiets, Enade Ryssland, hegemoni i duman har blivit i det närmaste total; inte ens från kommunistpartiet utgår det idag någon egentlig oppositionell aktivitet, och duman har genom reformerna under Putins presidenttid marginaliserats som politisk aktör. Några oppositionella karismatiska ledargestalter finns inte i sikte, och med möjligt undantag för Irina Khakamada finns det heller inte någon ledande politisk personlighet i Ryssland som är kvinna. Där det i en vital demokrati finns en livaktig demokratisk opposition via vilken väljare kan kanalisera sitt missnöje, finns det i det ryska fallet ingenting. Detta vakuum kan få potentiellt negativa konsekvenser den dag då väljarnas begeistring över Vladimir Putins hårda linje mattas eller rentav bortfaller helt, kanske i samband med en mera utsatt ekonomisk situation.

För att få perspektiv på den popularitet som dagens ryska premiärminister Putin åtnjuter är utblickar gentemot historien nödvändiga. Man noterar då genast att sovjethistorien alls inte är skambelagd i dagens politiska diskurs. Stalینگestalten är inte längre tabu, om den någonsin har varit det, och i hågkomster av Sovjetunionens seger och bedrifter under det s.k. Stora fosterländska kriget 1941–1945 har Stalins personliga insatser allt oftare lyfts fram av ledande politiska företrädare i dagens Ryssland. Här märks såväl Vladimir Putin som Moskvas borgmästare Jurij Luzjkov. Det förflutnas segrar omtalas ofta och gärna. Att, framför allt i ekonomiskt dåliga tider, ett nostalgiskt skimmer omgivit det tidiga 1980-talet och dess supermaktsparitet med USA har stått klart sedan många år. På ett individplan är det förståeligt att man tilltalas av mytbildning kring det förgångna när vardagen ter sig arm och grå. Det ligger i ett sådant sammanhang dock farligt nära till hands att syndabockar, interna eller externa, identifieras för att förklara varför samtiden och framtiden inte blivit riktigt som man hoppats. Jag har i andra sammanhang påtalat hur Tjetjenien kom att bli en kollektiv syndabock för Rysslands politiska och ekonomiska tillkortakommanden under 1990-talet, och hur dessa

mekanismer skickligt utnyttjades av Vladimir Putin under hans väg till makten (Petersson 2001). På ett mera individorienterat plan kan man se samma dynamik bakom 2000-talets kampanj mot de s.k. oligarkerna, vilken bland annat tog sig uttryck i fängslandet av Yukos-chefen Mikhail Chodorkovskij. Verkligt säkerhetspolitiskt bekymmersamt blir det om denna syndabocksmentalitet överflyttas till utomstående stater, närliggande eller avlägsna. Det kan ligga en stark populistisk lockelse i att exploatera sådana stämningar, vare sig så görs av dagens politiska ledare eller morgondagens.

Politisk minneshantering har under de senaste åren blivit ett uppburet tema inom samhällsvetenskaperna. För att ytterligare förstå Putins popularitet kan man med hjälp av ett sådant perspektiv visa hur medvetet den nuvarande ryske premiärministern odlat arvet från Peter den Store. Denne var ju mannen som för tvåhundra år sedan ungefär återupprättade Rysslands heder och anseende efter att landet hade utsatts för förödmjukande nederlag orsakat av den dåvarande stormakten Sverige. Putin har i olika symboliska sammanhang odlat likheterna med Peter, och han har själv utpekats som den politiske förgrundsgestalt som har inspirerat honom mest (Petersson 2009). I ännu högre grad har han emellertid betonat likheterna med Peters anfader Michail Romanov. Denne har i historien kommit att tillskrivas rollen som den som, efter att ha blivit utsedd till tsar 1613, blev en samlande politisk gestalt under vars ledning ett slut kunde bringas på den politiska förödmjukelse som den Stora Oredan 1598–1613 innebar. Det senare var den period då såväl polacker som litauer och emellanåt även svenskar växelvis aspirerade på att styra Rysslands öden.

Symboliken i begreppet Stora Oredan är än idag betydande i rysk politisk diskurs. Jeltsinårens virrvarr och tumult har i dagens ryska politiska debatt kommit att betecknas som en samtida Stor Oreda, varigenom avståndstagandet från den osäkerhet – och öppenhet – som då rådde blir extra tydligt. Markeringen är uppenbar gentemot det stora västinflytande, framför allt från amerikansk sida, som den ryska politiska och ekonomiska öppenheten under Jeltsin medförde. Hur den nära historien bryts mot den mera avlägsna, och hur närtid och avlägsen dåtid sätts i relation till nuet utgör ett dynamiskt forskningsfält. Det faktum att sovjethistorien förlänats ett mera förlåtande skimmer i nutida rysk politisk diskussion, samtidigt som Jeltsinåren skambeläggs utgör onekligen en intressant perspektivering av dagens politiska realiteter.

Från svensk horisont är det kanske svårt att föreställa sig hur centralt stormaktstemat är för den ryska självförståelsen. Att Putin under 2000-talets ekonomiskt goda år återupprättat Rysslands anseende som stormakt och åter gjort Ryssland till en makt att räkna med förefaller vara den kanske främsta förklaringsfaktorn bakom hans höga popularitetssiffror. Stormaktsanspråken och självuppfattningen i enlighet med dessa kommer av allt att döma även fortsatt att forma politiken gentemot närområdet och världen i stort. Inriktningen på att i de diplomatiska ansträngningarna befrämja en s.k. multipolär värld fanns redan under Jeltsins tid (den formulerades ursprungligen officiellt av hans premiärminister Jevgenij Primakov), men har fortsatt under Putin och Medvedev. Huvudtanken är att balansera USA:s inflytande i världspolitiken och att där så är möjligt söka andra samarbetspartners för att uppväga en upplevd amerikansk hegemoni. Främst bland sådana partners avses förstås Kina och Indien, men liksom i fråga om motsättningarna kring kriget i Irak kan man här också skönja representanter för ”det gamla Europa” såsom Frankrike och Tyskland. Dessa samarbetsmönster kommer att vara av stor betydelse för den globala politikens utveckling. Ett specifikt studieområde inom denna övergripande ram utgörs av relationer och samarbetsmönster inom Shanghai Cooperation Organization, SCO, en samarbetsorganisation där såväl Ryssland som Kina som de centralasiatiska staterna ingår. I takt med att Rysslands mottaglighet att ta till sig demokratiska normer från västsamfundet har minskat, har det påtalats att SCO blivit ett slags till EU rivaliserande normexportör, som bland annat tjänat till att ge auktoritära länder som Uzbekistan och Kazachstan råg i ryggen (Ambrosio 2008).

I samband med att Putin tillträdde som president år 1999/2000 rikta- des mycken uppmärksamhet mot det faktum som säkerhetsapparatus utbredda inflytande inom Rysslands politiska liv innebar. Inte bara kom den dåvarande presidenten från säkerhetssektorn, utan i enlighet med gammal sovjetisk tradition tog han också med sig ett stort antal av sina gamla förtrogna och medarbetare till prominenta poster i statsapparaten. Genom presidentens rekryteringspolitik stärkte kraftministerierna sin ställning utan att detta underkastades någon offentlig debatt. Säkerhetsapparatus positionsframflyttning aktualiserar att de politiska successionsfrågorna bör sättas under luppen. Kommer säkerhetsetablissemangets politiskt starka ställning att bestå även efter ett eventuellt skifte på presidentposten? Genom vilka mekanismer befästs den i så fall och hur låter den sig utmanas? Hur ser maktstrukturerna ut i det ryska samhället? Det har

ofta spekulerats i att Putin, efter det att president Medvedev suttit en eller möjligen två mandatperioder på sin post, ånyo kan komma att ställa upp i presidentval för att därefter bekläda presidentämbetet i ytterligare två perioder. Enligt konstitutionen är detta fullt möjligt, och Putins biologiska ålder och hälsa skulle synbarligen möjliggöra ett sådant förfarande (han är född 1952). Att analysera politisk återväxt och succession i Ryssland, och på vilket sätt dessa sker och manifesteras, är därför angeläget.

Det måste dock även sägas att de auktoritära strömningarna här och var utmanas i dagens Ryssland. Medan det nationella TV-mediet är i det närmaste helt statskontrollerat och de tryckta dagstidningarnas rörelsefrihet blivit alltmera inskränkt med tabuområden som kriget i Tjetjenien och korruption inom militär- och statssäkerhetsapparaten, utgör sociala medier och diskussionen på Internet en vital kontrast (Sarsenov 2009). I spänningsfältet mellan de officiella mediernas hårda reglering och nätets närmast okontrollerade diskussion sker ett dynamiskt möte, som på ett spännande sätt pekar fram emot vad som komma kan. Någonstans, någon gång kommer officiellt sanktionerade och vildvuxna, oppositionella diskurser att kollidera. Så skedde som bekant under sovjettiden då illegala radiosändningar från Väst förde fram budskap som stred mot de officiella skönmålningarna av den sovjetiska vardagen. Resultatet känner vi alla. Spänningsfältet mellan officiella och oppositionella normer erbjuder således ett mycket spännande forskningsområde.

I ett svenskt såväl som ett allmäneuropeiskt perspektiv ligger vikten av att studera Ryssland som energisupermakt fast. Ifall man utifrån svensk utsiktspunkt motiverar varför Ryssland är och förblir ett angeläget forskningsområde vandrar tankarna osökt till Nord Stream-projektet, och på den befarade ökade politiska och militära ryska närvaro som gasledningen antas föra med sig i Östersjöområdet. Rysslands hegemoni över gasleveranserna till Europeiska unionen har ofta påtalats och uppmärksammas (Larsson 2006), och även om Rysslands användning av energivapnet har riktats mot forna sovjetrepubliker som Ukraina, Vitryssland, Moldova och Litauen, så har konsekvenserna av avbrott i leveranser och transit av gas varit påtagliga även för EU i stort. Oljan, gasen och makten att kontrollera pipeline-dragningarna har utpekats som potenta vapen i Rysslands strategiska arsenal. Därtill är relationerna med de forna sovjetrepublikerna ett nyckelområde för den som önskar analysera Rysslands internationella agerande i stort. De utgör ett lackmustest för relationerna med Europa och resten av världen. Georgienkriget 2008 gav en klar fingervisning om

detta. Relationerna till Ukraina har varit ett annat exempel, där Ryssland tydligt visat vilka presidentkandidater man favoriserat och varför. Under valkampanjen 2004 var det uppenbart hur detta spel också kombinerades med energivapnet.

Miljöpolitiken hänger nära samman med energiutvinningen och utgör ett viktigt forskningsområde. Ryssland är en central aktör för ett framgångsrikt bekämpande av den globala uppvärmningen, och lockelsen i att utvinna naturtillgångar i permafrostområden och arktiska regioner som tidigare varit otillgängliga men som kan tänkas lösgöras vid en allmän uppvärmning kan vara stark för en rysk opinion. En ovarsam hantering av miljöaspekterna här kan medföra svåröverskådliga negativa konsekvenser för Europa och för världen. Tjernobylnkatastrofen 1986 höjde på ett smärtsamt sätt omvärldens medvetenhet om de faror som den föräldrade ryska kärnkraftsindustrin innebar. Miljö, energi och energisäkerhet är områden som fortsatt kommer att kopplas ihop med Ryssland under lång tid framöver.

Om man talar om Rysslands ställning som någon slags stormakt är det uppenbart att politisk ekonomi måste få en central position bland statsvetarnas analysinstrument. Så länge som Rysslands näringsliv är så bristfälligt diversifierat som det är idag kan man inte beskriva Rysslands stormaktsstatus som hållbar. Ensidigt beroende av råvaruexport är något som brukar förknippas med utvecklingsländer, inte med stater med stormaktsanspråk. Om Ryssland enbart är en energisupermakt är det knappast någon stormakt alls, utan den dag då världsmarknadspriserna på olja och gas faller genom golvet kommer Rysslands stormaktsställning att raseras med dem. Den ekonomiska sårbarheten visades med stor tydlighet under finanskrisen då börsfallen på den ryska börsen var störst i Europa.

En fråga som heller inte får glömmas bort i studiet av Rysslands politiska utveckling rör regionernas ställning och relation till centrum. Det öde som det separatistiska Tjetjenien gick till mötes efter det att kriget återupptagits 1999 sände ett kraftfullt budskap till de andra regioner i Ryssland som kunde tänkas överväga att försöka lösgöra sig från den Ryska Federationen. Budskapet har uppenbarligen gått hem och medan presidenten i Moskva hette Putin återupprättades med kraft maktens s.k. vertikala. Inga regionala ledare med någon självbevarelsedrift och överlevnadsinstinkt i behåll skulle idag förespråka sina regioners lösgörande från federationen. Ändå får man inte tappa bort det regionala perspektivet då man analyserar rysk politik; det är föga tillrådligt att återgå till forna års

underlåtenhetssynder och enbart beakta utvecklingen i Moskva och eventuellt S:t Petersburg. Det är trots allt möjligt att regionerna tar sig större manöverutrymme i ett scenario då de ekonomiska realiteterna radikalt försämras och centralmaktens legitimitet åter avtar.

Sedan har vi förstås ett nästan självklart konstaterande. För en god rysslandsforskning är det avgörande att distansera sig från det kalla krigets inriktning på att forska om Ryssland men inte med Ryssland. Att bygga nätverk med ryska samhällsvetenskapliga forskare är en angelägen uppgift, och det är viktigt att bädda in ryska vetenskapliga miljöer i ett allmäneuropeiskt vetenskapligt samarbete. Inte minst är det min övertygelse att detta är en väg att gå för att föra fram demokratiska influenser som på sikt utsätter det officiella, auktoritära Ryssland för ett normativt korstryck. Visbyprogrammet och det svenska akademiska Östersjösamarbetet har här fyllt en väsentlig funktion. Ett annat lovande initiativ utgörs av det nybildade Northern Dimension Institute. Steg för steg måste Ryssland inlemmas i en västeuropeisk värdegemenskap; endast så kan landet slutligen lämna den postsovjetiska perioden bakom sig.

Referenser

- AMALRIK, ANDREJ, 1970. *Kommer Sovjetunionen att bestå till 1984?* Stockholm: Aldus/Bonnier.
- AMBROSIO, THOMAS, 2008. "Catching the 'Shanghai Spirit': How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia", *Europe-Asia Studies* 60 (8), s 321–344.
- BORYS, JURIJ, 1960. *The Russian Communist Party and the Sovietization of the Ukraine: a study in the Communist doctrine of the self-determination of nations*. Stockholm: Stockholms universitet.
- DELLENBRANT, JAN-ÅKE, 1972. *Reformists and traditionalists: a study of Soviet discussions about economic reform, 1960–1965*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- FLIKKE, GEIR, 2006. *The Failure of a Movement: the Rise and Decline of Democratic Russia 1989–1992*. Oslo: Acta Humaniora no. 250, University of Oslo.
- GEORGI, MAURICE, 1978. *La politique de l'URSS au Proche-Orient 1954–1964: "attitude et analyse"*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- HANSON, STEPHEN E, & BLAIR A. RUBLE, 2007. "Rebuilding Russian Studies", *Problems of Post-Communism*, 52 (3), s 49–58.

- JACKSON, NICOLE L., 2010. "The role of external factors in advancing non-liberal democratic forms of political rule: a case study of Russia's influence on Central Asian regimes", *Contemporary Politics* 16 (1), s 101–118.
- JOHANSSON, LEIF, 2010. "Förteckning över svenska doktorsavhandlingar i statsvetenskap 1890–2009", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 112 (3), s 325–363.
- JONSON, LENA, 1985. *Sovjetisk utrikesdebatt: politiken mot Västtyskland — grupperingar i sovjetisk press 1975—1981*. Lund: Dialogos.
- JÖNSSON, CHRISTER, 1975. *The Soviet Union and the test ban: a study in Soviet negotiating behavior*. Lund: Studentlitteratur.
- KALNINS, BRUNO, 1956. *Der Sowjetische Propagandastaat : das System und die Mittel der Massenbeeinflussung in der Sowjetunionen*. Stockholm: Tiden.
- LARSSON, ROBERT L., 2006. *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*. Stockholm: FOI.
- LUNDIN, LARS-ERIK, 1980. *Påverkan genom militärt stöd: sovjetisk militär resursöverföringspolitik visavi Vietnam och Egypten*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- MATZ, JOHAN, 2001. *Constructing a Post-Soviet International Political Reality: Russian Foreign Policy Towards the Newly Independent States 1990–95*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 143.
- NYGREN, BERTIL, 1984. *Fredlig samexistens: klasskamp, fred och samarbete. Sovjetunionens detente-doktrin*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- OHLSSON, LARS, 1979. *Lokal förvaltning i Sovjetunionen: Sovjeterna – vision och verklighet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- OLSSON, MATS-OLOV, 2004. *Barriers to change? Understanding the institutional hurdles in the Russian forest sector*. Luleå: Luleå University of Technology.
- PETERSSON, BO, 1990. *The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe – A Study of Soviet Political Language*. MH Publishing/UI: Göteborg/Stockholm.
- PETERSSON, BO, 2001. *National Self-Images and Regional Identities in Russia*. Aldershot: Ashgate.
- PETERSSON, BO, 2009. "Putin as Peter: Russia's Return to Great Power Status", s 413–426 i Aggestam, Karin & Jerneck, Magnus (red), *Diplomacy in Theory and Practice*. Malmö: Liber.
- POLAK, JIRI, 1986. *Dependence Patterns in the Soviet Bloc. The Case of Romania and East Germany*. Lund: Lund Political Studies, 48.
- RABOW-EDLING, SUSANNA, 2001. *The intellectuals and the idea of the nation in Slavophile thought*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics, 78.

RODIN, JOHNNY, 2006. *Rethinking Russian Federalism: The Politics of Inter-governmental Relations and Federal Reforms*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics, 114.

SARSENOV, KARIN, 2009. "Televising Soviet Tropes: Reforging a Supraethnic Cultural Identity", s 257–278 i Lindbladh, Johanna et al (red), *The Arts in Dialogue: Essays in Honour of Fiona Björling*. Lund: Slavica Lundensia 24.

SVEDBERG, ERIKA, 2000. *The "Other" Recreated. A Relational Approach to East-West Negotiations*. Lund: Lund Political Studies, 112.

SVENSSON, BO, 1998. *Politics and Business in the Barents Region*. Östersund: Statens institut för regionalforskning (SIR).

SZÜCS, STEFAN, 1998. *Democracy in the Head: A Comparative Analysis of Democratic Leadership Orientations among Local Elites in Three Phases of Democratization*. Göteborg: CEFOS.

TARSCHYS, DANIEL, 1972. *Beyond the State: The Future Polity in Classical and Soviet Marxism*. Stockholm: Läromedelsförlagen.

WAGNSSON, CHARLOTTE, 2000. *Russian political language and public opinion on the West, NATO and Chechnya: securitisation theory reconsidered*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics, 70.

WARE, ROBERT BRUCE, 2003. "Will Southern Russian studies go the way of Sovietology?", *The Journal of Slavic Military Studies* 16 (4), s 157–181.

WESTERLUND, ULF, 1987. *Superpower Roles. A Comparative Analysis of United States and Soviet Foreign Policy*. Lund: Lund Political Studies, 53.

WIDMALM, STEN & OSKARSSON, SVEN (red), 2010. *Prometokrati: Mellan diktatur och demokrati*. Lund: Studentlitteratur.

ÅSTRÖM, LINDA, 2007. *Gatekeepers of Democracy? A Comparative Study of Elite Support for Democracy in Russia and the Baltic States*. Örebro: Örebro Studies in Political Science, 18.